آیت‌الله‌العظمی سبحانی در پیامی به همایش آیت‌الله‌العظمی شیخ فضل‌الله نوری تأکید نمودند

درد دین و جامعه دو شاخصه مهم شیخ شهید

همایش ملی «شیخ شهید؛ فقیه تهران، دیده‌بان ایران» ویژه بزرگداشت شهید آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری با پیام تصویری حضرت آیت‌الله سبحانی و سخنرانی آیت‌الله محمدجواد فاضل لنکرانی، رئیس مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم‌السلام ۱۱مرداد در پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی قم برگزار شد. روز نخست این همایش، ۱۰ مرداد در تهران برگزار شد و روز سوم نیز در زادگاه وی در نور برگزار می‌شود.

البته آثار علمی از ایشان فراوان است؛ یکی از آثارش ۲۵ قاعده فقهی را به نظم درآورده است، آن هم در ۵۰۰ بیت، قواعد فقهی را در قالب شعری ریخته‌اند؛ آن هم در ۵۰۰ بیت. بسیار کار مشکلی است؛ البته این قواعد فقهی محکمی است که ایشان آورده‌اند و یکی از کارهای دوران نوجوانی ایشان بوده است. کتاب‌های دیگری دارد. بهترین کتاب‌اش، همان مسئله ضمان‌الید است که ما در موسسه چاپ کرده‌ایم و منتشر شده است؛ بالأخره از نظر علمی و فکری جای بحث و گفت‌وگو نیست.

بزرگمرد عرصه جهاد و اجتهاد

ایشان عالمی نبود که تنها در خانه بنشیند و در مدرسه درس بگوید و کاری با مردم نداشته باشد؛ در واقع عمرش در جامعه بوده و فکرش در جامعه بوده که جامعه را بتواند، متدین بار بیاورد و دشمنان را برطرف کند. مثلاً در سال ۱۳۲۰ یا ۱۳۲۱ به حج مشرف شده است. از طریق جبر که در نجف می‌رفته است، موقع بازگشت می‌بینند، خیلی ضررها از این‌جا به حجاج وارد می‌شود. افرادی در راه می‌میرند و جسدشان در بیابان می‌ماند. پس از بازگشت به نجف خدمت مراجع نجف می‌رسد که رفتن به مکه را از این طریق نجف تحریم کنید. مرحوم فاضل شربیانی و دیگران تحریم کردند. این پیداست که این عالم درد دین و درد جامعه را در همان دورانی که بوده داشته است.

شیخ فضل‌الله نوری و مشروطه مشروعه

آنچه که درباره آن باید بحث بیشتری کرد، مسئله مشروطه است. البته بعد از سال ۱۳۲۰ خصوصاً اواخر سلطنت مظفرالدین‌شاه مسئله مشروطه مطرح شد؛ در واقع مسئله‌ای بود که از غرب به شرق آمد. اول ترکیه آمد و بعد ایران آمد و می‌گفتند: مراد این است که حکومت قبلی از بین برود، استبداد از بین برود؛ در واقع یک نوع حکومت پارلمانی و مجلسی باشد. خیلی کلمه زیبایی بود و اکثر علما از آن استقبال کردند و یکی از آنها، مرحوم شیخ است که مسئله استبداد نباشد و جمعیتی باشند دارای علم، تقوا و فضل باشند، در مجلس بنشینند و تصمیم‌سازی کنند و دولت نیز اجرا کند؛ ولی بعداً دیدند نه این‌طور نیست. «المشروطة کلمة حق یراد بها الباطل» ، مراد در واقع تجرد از استبداد نیست؛ مراد تجرد از دین و قواعد دینی است؛ در واقع می‌خواهند دین را کنار بگذارند و غیر دین حاکم شود.

و لذا شیخ در این‌جا سینه سپر کرد. بسیار در این‌جا بیاناتی دارد، نوشته‌هایی دارد و کتاب مستقلی دارد و لذا مرتب با علما در تماس بود و به نجف نامه می‌نوشت. گاهی هم به قم می‌آمد و بست می‌نشست. در اواخر هم در حضرت عبدالعظیم علیه‌السلام که مردم را بیدار کند که این در واقع کلاهی است اسمش زیباست، باطن‌اش نازیباست؛ مانند مار خوش‌خط‌وخالی است و لذا مرحوم حسن تبریزی مجتهد در تلگرامی که به نجف کرد، این کلمه را گفت «المشروطة کلمة حق یراد بها الباطل». عیناً حرف خوارج است؛ خوارج نیز می‌گفتند: «لاحکم الا لله» امیرالمومنین علیه‌السلام فرمود: بله «لا حکم الا الله» قرآن نیز می‌فرماید: این حکم الا الله است؛ اما این‌ها می‌خواهند بگویند: حکومت نباشد. در واقع می‌خواهند، قید و بند را بردارند و بتوانند مانند غربی‌ها همه نوع مفاسد آزاد باشد.

لذا در این راه به‌قدری پافشاری کرد که دشمن با یک طرح عجیبی روز روشن از خانه‌اش دستگیر کردند و آوردند و در یک مجلسی، یک محاکمه صوری درست کردند و بعد نیز به مقام شهادت رساندند.

شعری که شیخ شهید پای دار خواند

مشهور است که شیخ در هنگام دار آویختن این بیت را خوانده بود:

با مسجد و منبر نبود دعوی توحید
منزل‌گه مردان موحد سر دار است

ما نمی‌دانیم واقعاً این صحیح بوده، یا خیر، اگر بوده، مقصود شیخ این است که مسجد محترم است، منبر محترم است، مسجد و منبر است که مردم را به‌حق هدایت می‌کند؛ اما اگر روزی عالمی که در مسجد و محراب است، احساس کند و علاوه بر این وظیفه، وظایف دیگری دارد و اینکه جان در راه خدا بدهد، باید این وظیفه را هم انجام دهد. مقصود این است که از حسین‌بن علی علیه‌السلام نقل شده است که یکی از ابیاتش می‌فرماید: اگر دین جد من موفق نمی‌شود استقامت نمی‌رود الّا با شهادت من، من آماده شهادت هستم؛ پس مسجد و منبر محترم؛ اما گاهی سبب می‌شود، مقام دیگر را هم به دست بیاورد. در همین انقلاب ما تا جایی که نقل شده است، ۲۵۰۰ نفر روحانی اعم از مقام بالا یا مقام متوسط، جام شهادت را نوشیده‌اند که در حقیقت به گفتار حسین‌بن علی علیه‌السلام عمل کردند.

اشعاری در وصف شهادت شیخ شهید

اشعاری در مورد شهادت ایشان سروده شده که بهترین شعر از مرحوم سیداحمد پیشاوری است. یکی دو بیت این شعر را می‌خوانیم، ببینیم چگونه ایشان دلسوزی می‌کند. مرحوم سیداحمد پیشاوری متولد تهران بود و در سال ۱۳۴۹ قمری فوت شده است. خیلی عالم و ادیب زبردستی بود می‌گوید:

همّتْ عِظامُك أنْ تشایع روحَها
یـومَ الزِمـاع الـی الجِنـان رحیـلاً
فَتَصَّعـدَتْ معـه قلیـلاً ثـمّ مـا
وَجَـدتْ لسـنّة ربِّهـا تبدیـلاً
فالـروحُ راقٍ والعِظـامُ تَنَزَّلَـتْ
کالآیـة الیُوحـي بهـا تنزیـلاً

کسی را که بخواهند دار بزنند، روی صندلی می‌نشانند و طناب را به دور گردن ایشان می‌اندازند و کم‌کم بلند می‌شود تا روح از بدن جدا شود. البته این انسانی را که چنین می‌کشند، بدن و روح با هم بالا می‌رود: ولی به آن‌جا که رسید، روح می‌رود بالاتر و بدن برمی‌گردد. ایشان به این نکته اشاره می‌کند:

تلکم عظام کدن أن یأخذن من
جو الی عـرش اله سبـــیلا

می‌گوید: این شهید، روح و بدنش با هم بالا رفت؛ اما در آن‌جا روح بالا رفت و جسم برگشت. کمی بالا رفت؛ اما سنت الهی این است که بدن در روی زمین بماند تا روز محشر. ان‌شاءالله بهتر از این مقام، ایشان را تبیین کنید. کتاب‌های خوبی در مورد ایشان نوشته شده است. یکی از این‌ها، کتاب مرحوم علی ابوالحسنی به‌نام پایداری تا پای دار است که اگر به دست آقایان برسد بسیار کتاب مفیدی است.

والسلام علیکم ورحمة الله

• دین را به‌خوبی برای مردم تبیین نکرده‌ایم

به گزارش خبرگزاری حوزه، آیت‌الله محمدجواد فاضل لنکرانی نیز در این همایش، اظهار کرد: شیخ فضل‌الله نوری رحمه‌الله مقام علمی و اجتهادی بسیار والایی داشت و تاریخ‌نگاران دوره مشروطه مانند کسروی و دیگران هم، این تعابیر را دارند که مراتب علمی و فقهی شیخ، از مرحوم آیت‌الله بهبهانی و آیت‌الله سیدمحمد طباطبایی بالاتر بوده است.

رئیس مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم‌السلام افزود: متأسفانه کتاب‌های فقهی شیخ خیلی کم است یا در دسترس نیست؛ اما همین میزان کم را باید حوزه‌های علمیه ما قدر بدانند و مورد استفاده قرار دهند.

عضو جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، به رابطه دین و حکومت پرداخت و گفت: همه ایثارگری‌ها و تاریخ بسیار مهمی که ما به‌عنوان تاریخ مشروطه داریم تا به انقلاب اسلامی منتهی می‌شود، زیربنای اصلی آن، بحث دین و حکومت و بحث نگاه یک فقیه به دین است. اینکه دین یک امر شخصی است و دخالتی در حکومت ندارد یا دین عنوان اجتماعی دارد و نه‌تنها احکام اجتماعی آن بالاتر و بیش از احکام فردی است و به‌تعبیر امام خمینی رحمه‌الله «دین یعنی حکومت». یعنی هر رسولی که از سوی خداوند برانگیخته شده و هردینی که بر بشر نازل شده، برای حکومت بوده است.

وی با اشاره به آیاتی که دلالت بر « وجوب اقامه دین، وجوب اطاعت از رسول، حرمت عدم اطاعت از انبیا علیهم‌السلام و جهاد دارند، حقیقت دین را دارای حکومت دانست و گفت: اگر آیات وجوب اطاعت، آیات خلافت، آیات حکم و آیات جهاد در کنار هم قرار گیرند، به منظومه‌ای از لزوم حکومت در دین دست می‌یابیم. نگاه ما به دین باید درست باشد. اگر برای دین شأن سیاسی و حکومت قائل نباشیم و نگاه خود را به دین دقیق نکنیم، نمی‌توانیم شیخ فضل‌الله‌ها و آیت‌الله کاشانی و نهضت امام خمینی رحمه‌الله را به‌درستی تحلیل کنیم.

رئیس مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم‌السلام تصریح کرد: اینکه رهبر معظم انقلاب مسئله جهاد تبیین را مطرح کردند، مبانی اصلی و فقهی نظام در رأس آن قرار دارد. ما دین را به‌خوبی برای مردم تبیین نکردیم.

وی ادامه داد: مرحوم شیخ فضل‌الله نوری این نگاه را به دین داشت که در قضیه تحریم تنباکو، حضور جدی داشت تا به قضیه تأسیس عدالت‌خانه و مشروطه و شهادت ایشان می‌رسد. حتی مخالفان شیخ به مراتب بالای علمی ایشان معترف‌اند.

عضو جامعه مدرسین حوزه علمیه قم گفت: شیخ فضل‌الله رحمه‌الله، مسئله ولایت فقیه را به‌همان شکل ولایت مطلقه فقیه قائل بود.

• روحانیت عمامه‌ها را کفن کرد و بر سر استقلال ایران ایستاد

این گزارش می‌افزاید، استاد رشاد، رئیس شورای حوزه علمیه استان تهران هم، ۱۰مرداد در این همایش بزرگداشت که در محل یادمان شهدای هفتم تیر تهران برگزار شد، به سخنرانی پرداخت که بخش‌هایی از سخنرانی وی را در ادامه می‌خوانید:

حوزه علمیه تهران، تنها حوزه‌ای در کشور است که دو دیدار اختصاصی با رهبر خردمند انقلاب داشت. در دیدار اول در ضمن گزارش به محضرشان نکاتی مطرح شد؛ از جمله چهار راهبرد اساسی حاکم بر اداره حوزه تهران بود که یکی از آن چهار راهبرد عبارت بود از «احیای هویت تاریخی و ارتقای موقعیت عصری حوزه عریق تهران»؛ از این‌رو این راهبرد در قالب برنامه‌هایی پی گرفته می‌شود و برگزاری کنگره نکوداشت فقیه شهید آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری رحمه‌الله در این راستا صورت گرفته و این دست نکوداشت‌ها، پیشتر با عنوان نکوداشت پیشکسوت حوزه تهران برگزار شده و همچنان ادامه خواهد یافت.

حوزه ری و حوزه تهران از کهن‌ترین حوزه‌های علمیه است. بزرگ‌ترین فیلسوفان، بزرگ‌ترین متکلمان، بزرگ‌ترین محدثان، بزرگ‌ترین ادیبان، بزرگ‌ترین هیئت‌دانان و منجمان و حتی بزرگ‌ترین طبیبان، این‌ها همه در ری و تهران پرورده شدند. البته خراسان جایگاه خود و قم جایگاه خویش را دارد.

قم متأخر کانون حوزه‌های علمیه ایران بلکه شیعه است. اکنون قم فعلی، قطعاً کانون حوزه‌های علمیه جهان تشیع است. از لحاظ پایداری و عمر و تفوقی که رخ داده و نشاط و شکوه و ازدهاری که واقع شده است، قم اکنون فوق‌العاده است؛ اما در کنار قم، اصفهان جایگاه خود را دارد. اصفهان دارای مکتب است. تهران دارای مکتب است، خراسان برای خود دارای مکتب است. مکتب تهران البته آخرین مکتب زنده بوده است که به حیلت و دسیسه پهلویان نابود شد.

در دوره پهلوی‌ها حوزه تهران افول کرد. با برنامه‌ریزی حوزه را نابود کردند. انقلاب حوزه را از نو احیا کرد.

احیای نام بزرگانی چون شیخ فضل‌الله نوری رحمه‌الله در حقیقت به‌مثابه الگوسازی برای مدرسین و طلاب حوزه است. طلبه تهران باید بداند که باید شیخ فضل‌الله نوری بشود که علم و عمل را با هم توأم کند. تا پای دار، پایداری کند. که بگوید: اگر پرچم بیگانه را بر سر منزل بزنی، از اعدام در امان خواهی ماند و می‌گوید: من هرگز زیر پرچم کفر نخواهم رفت.

حوزه نماد استقلال ایران است. در تاریخ ایران بگردید طی حدود دوازده ـ سیزده قرن پس از آنکه ملت ایران مسلمان شدند و رفته‌رفته به مکتب اهل‌بیت علیهم‌السلام روی آوردند، علم را حوزه حفظ کرده است. همه علم و معرفت، فیزیک، شیمی، طب، نجوم و ... را علمای دین تدریس می‌کردند. حوزه مرکز علوم عقلی بود، کانون فلسفه، حوزه بوده و هست. هویت ما به فارسی بسته است، ادب فارسی را حوزویان حفظ کردند.

استقلال این کشور را حوزویان و طلاب و علما حفظ کرده‌اند. هرگاه علما پا به عرصه جهاد نهادند، ما پیروز شدیم. اگر هم در جبهه‌ای در ظاهر پیروز نشدیم و چون شیخ فضل‌الله نوری رحمه‌الله به بالای دار رفتیم. عمامه‌ها را کفن کردیم و ایستادیم و بر سر استقلال ایران پای فشردیم.

این را کسانی که احیانا از سر جهل و اغفال‌شدگی امروزه مطالبی را راجع به حوزه می‌گویند، بدانند که اگر حوزه نبود، ایران هم نبود، نه ادبیات پارسی در ایران بود، نه علوم در ایران بود، نه هویت ایرانی باقی مانده بود.

ایران کانون تشیع است، اینجا کشور رسول‌خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله است، اینجا کشور امیرالمؤمنین علیه‌السلام است. این کشور نباید هیچ چیزش تهدید شود. زبانش بخشی از هویت اوست. رهبری می‌فرماید که زبان فارسی را باید زبان علم بکنیم. ما نگهبانان هویت ایرانی هستیم. شیخ فضل‌الله نوری می‌گوید که من جان می‌دهم، اما استقلال را از دست نمی‌دهم. زیر پرچم کفر نخواهم رفت. حرام است.

استیلای کفر یعنی چی؟ و ﴿لن یجعل الله للکافرین علی المؤمنین سبیلاً﴾ (النسا/ ۱۴۱) که قرآن فرموده است، یعنی چی؟ یعنی اگر نظامیان دشمن و کفار بیایند و فقط خاک را اشغال کنند، سلطه بیگانه محقق می‌شود؟! استعمار فرانو این حرف‌ها را نمی‌فهمد. الآن زبان از دست برود، استیلای کفر است. زبان فارسی و عربی اگر از دست برود و زبان لاتین جای‌گزین آن شود، این یعنی ما برخلاف قاعده نفی سبیل عمل می‌کنیم. داریم عملا تحت اشغال درمی‌آییم. حوزه باید استقلال کشور و امت را حفظ کند.

شیخ فضل‌الله نوری رحمه‌الله در واقع الگوست برای ما. طلاب عزیز باید از امثال شیخ فضل‌الله درس بگیرند که هم «نفر» کرد و هم «انذار». هم نفر به علم کرد و هم بالای دار رفت و جهاد کرد. هر دو را توأم انجام داد. هر چند مظلوم اما مثل سید الشهدا علیه‌السلام ، نامش در تاریخ گم نشد. معاصران شیخ فضل‌الله نوری رحمه‌الله بسیار بودند؛ اما نامی از آنها نیست. او اثر تدوینی معتنابهی ندارد، کتاب کم دارد. بعضی مطالب کوتاه و مکتوبات کم‌حجمی از او برجای مانده؛ اما اثر تکوینی آن بزرگوار که همان سیره و سلوک فکری و فعلی اوست، باقی است و در کالبد تاریخ ما همچنان جریان دارد.

• بازنگری و بازنگاری تاریخ مشروطه و ابعاد شخصیتی شیخ شهید

حجت‌الاسلام محمدصادق ابوالحسنی، دبیر این همایش نیز، در گزارشی از روند برگزاری همایش گفت: این همایش به‌مناسبت تقارن عاشورای حسینی و سالگرد شهادت شیخ فضل‌الله نوری رحمه‌الله برگزار شده است. ۱۱۴ سال از شهادت شیخ فضل‌الله نوری می‌گذرد؛ ولی به زندگی شیخ فضل‌الله رحمه‌الله آن‌گونه که باید، پرداخته نشده است؛ لذا تصمیم بر برگزاری این همایش در سه شهر تهران، قم و نور گرفته شد.

وی با بیان اینکه در تهران به ابعاد سیاسی و اجتماعی و در قم به جهات فقهی، اصولی و فقه سیاسی شیخ فضل‌الله نوری پرداخته شده است، افزود: زیست خاندانی شیخ فضل‌الله نوری قرار بود فردا در شهر نور برگزار شود؛ به‌دلیل گرمای بی‌سابقه هوا، این همایش در شهر نور با یک هفته تأخیر برگزار خواهد شد.

دبیر علمی این همایش گفت: وجود این همایش برای بازنگری و بازنگاری تاریخ مشروطه و ابعاد شخصیتی شیخ فضل‌الله نوری رحمه‌الله باب خوبی را باز می‌کند تا این مسئله به‌صورت علمی واکاوی شود.

وی از خریداری زمین بیت مرحوم آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری توسط شهرداری تهران خبر داد و گفت: این مجموعه پس از بازسازی، در اختیار پژوهش‌های تاریخ معاصر قرار خواهد گرفت.